

Лекція 3.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ

План:

- [1. Зміст моніторингу земель;](#)
- [2. Загальнодержавна програма використання та охорони земель;](#)
- [3. Ведення моніторингу земель;](#)
- [4. Управління моніторингу земель;](#)
- [Питання для самоконтролю.](#)

1. Зміст моніторингу земель

[На початок](#)

Моніторинг земель – важлива функція управління у сфері використання та охорони земель.

Зміст моніторингу земель впливає із завдань, які поставлені перед Держкомземом України в „Положенні про моніторинг земель”, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 1993 р. № 661 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2003 р. № 2041) та в „Положенні про державний моніторинг навколишнього природного середовища”, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1993 р. № 785.

Моніторинг земель є складовою частиною моніторингу стану екологічної мережі, яка являє собою систему спостережень за змінами компонентів довкілля в межах екологічної мережі з метою своєчасного виявлення негативних тенденцій у їх стані, оцінки можливих наслідків таких змін, прогнозування, запобігання негативним процесам, ліквідації їх наслідків.

Зміст моніторингу земель:

- збір інформації про структуру землекористування і землеволодіння, трансформація угідь, стан та якість ґрунтів і дотримання режиму використання земель водоохоронних зон тощо
- зміни у стані земель на конкретних територіях
- виявлення процесів деградації земель і діагностика їх стану
- виявлення забруднювачів, їх характеристика і шкідлива дія
- виявлення напрямів і розмірів негативних процесів
- передбачення соціальних та економічних наслідків
- прийняття адекватних заходів (антидеградаційних, агрохімічних тощо)
- рекомендації щодо використання земель
- управлінські рішення щодо поліпшення стану земель, їх захисту, запобігання і ліквідації наслідків негативних процесів

2. Структура моніторингу земель

[На початок](#)

Моніторинг земель є складовою частиною моніторингу стану екологічної мережі, яка являє собою систему спостережень за змінами компонентів довкілля в межах екологічної мережі з метою своєчасного виявлення негативних тенденцій у їх стані, оцінки можливих наслідків таких змін, прогнозування, запобігання негативним процесам, ліквідації їх наслідків.

Структура моніторингу земель складається із систематичних спостережень за станом земель (зйомки, обстеження), виявлення змін, а також оцінки: стану використання угідь, полів, земельних ділянок; процесів, пов'язаних зі змінами родючості ґрунтів (розвиток водної і вітрової ерозії, втрата гумусу, погіршення структури ґрунту, заболочення і засолення), заростання сільськогосподарських угідь, забруднення земель пестицидами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами; стану берегових ліній річок, озер, морів, заток, лиманів,

водосховищ, гідротехнічних споруд; процесів, пов'язаних з утворенням ярів, зсувів, сільовими потоками, землетрусами, карстовими, кріогенними та іншими явищами; стану земель населених пунктів, територій, зайнятих нафтогазодобувними об'єктами, очисними спорудами, гноєсховищами, складами паливно-мастильних матеріалів, добрив, стоянками автотранспорту, захороненням токсичних промислових відходів і радіоактивних матеріалів, а також іншими промисловими об'єктами.

Забруднення земель – процес надмірної концентрації в ґрунті й на його поверхні шкідливих речовин і сполук для життєдіяльності рослин і живих організмів.

Міністерство аграрної політики (точніше Державний центр з охорони родючості ґрунтів і його підрозділи в кожній області) охоплює спостереженнями всі площі сільськогосподарських угідь. Періодичність спостережень – один раз у п'ять років.

Комітет по водному господарству (гідрогеологомеліоративні експедиції на зрошуваних і осушуваних територіях) спостерігає за рівнем і мінералізацією ґрунтових вод, сольовим складом, забрудненням вод і ґрунтів та інших фізико-хімічними показниками. Періодичність вимірів для більшості показників – щорічна або кілька разів на рік.

Комітет лісового господарства приєднався до європейської системи, що передбачає реалізацію широкої програми спостережень (рН, валові і рухомі форми азоту, фосфору, калію, кальцію, магнію, інших елементів, обмінна ємність) у регулярній мережі 16x16 км.

Українська академія аграрних наук і її мережа інститутів і обласних дослідних станцій, головним чином, підтримує тривалі польові дослідження з вивчення впливу на ґрунт добрив, обробітку, меліорації.

Міністерство з надзвичайних ситуацій здійснює радіологічний моніторинг на територіях, що зазнали впливу під час Чорнобильської аварії.

Державна гідрометеорологічна служба, Міністерство охорони здоров'я та інші – проводять обмежену кількість спостережень за ґрунтом.

3. Ведення моніторингу земель

[На початок](#)

Структура моніторингу земель згідно з адміністративно-територіальним поділом має такі рівні: моніторинг земель України; моніторинг земель Автономної Республіки Крим; моніторинг земель областей; моніторинг земель районів і міст; моніторинг землеволодінь і землекористувань.

Моніторинг земель забезпечує природоохоронний, ресурсощадний та відтворювальний характер раціонального використання земельних ресурсів, передбачаючи збереження ґрунтів і обмеження негативного впливу на них.

До завдань моніторингу земель належать:

- довгострокові систематичні спостереження за станом земель;
- аналіз екологічного стану земель; своєчасне виявлення змін стану земель,
- оцінка цих змін, прогноз і вироблення рекомендацій щодо запобігання негативним процесам та усунення їх наслідків;
- інформаційне забезпечення ведення державного земельного кадастру, землеустрою, державного контролю за використанням та охороною земель та ін.

Інформація про стан земельних ресурсів та їх використання, яку отримано у процесі ведення моніторингу, нагромаджується в архівах і банках даних автоматизованої інформаційної системи. На основі зібраної інформації і результатів оцінки стану земель складаються оперативні зведення, наукові прогнози і рекомендації, які направляються до місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших державних органів для вжиття заходів щодо запобігання негативним процесам і ліквідації їх наслідків. Отримані матеріали об'єктивно характеризують фізичні, хімічні, біологічні процеси у навколишньому середовищі, рівень забруднення ґрунтів, що дає можливість органам державного управління

пред'являти до землекористувачів вимоги щодо усунення правопорушень у сфері використання та охорони земель.

4. Управління моніторингу земель

[На початок](#)

В постанові Кабінету Міністрів України «Положення про державний моніторинг навколишнього природного середовища» від 23.09.1993 № 785 приведено перелік відомств, які надають інформацію для проведення оцінки екологічного стану земель.

Для виконання функції моніторингу в структурі центрального апарату Держкомзему створено Управління моніторингу земель. На місцях контроль покладений на обласні, Київське і Севастопольське міські управління земельних ресурсів та районні відділи земельних ресурсів. Голова Держкомзему, начальники обласних, Київського, Севастопольського міських управлінь земельних ресурсів є головними держінспекторами по використанню та охороні земель, а начальники райвідділів – є інспекторами по використанні земель районів.

Державний комітет із земельних ресурсів України веде спостереження за:

- структурою землекористування і землеволодіння;
- трансформацією земель залежно від цільового призначення;
- станом та якістю ґрунтів і забрудненням ландшафтів;
- станом зрошуваних і осушених земель, а також земель з ознаками
- вторинного підтоплення і засолення;
- станом берегових ліній річок, морів, озер, водосховищ, лиманів, заток.

Органи Держкомзему надають усім заінтересованим суб'єктам системи моніторингу інформацію про стан земельного фонду, структуру землекористування, трансформацію земель, заходи щодо запобігання негативним процесам і ліквідації їх наслідків.

Питання для самоконтролю:

1. *Визначте основні складові змісту моніторингу земель.*
2. *В чому полягає завдання моніторингу земель?*
3. *Назвіть основні параметри контролю за станом ґрунту.*
4. *Що ви розумієте під терміном «забруднення земель».*
5. *Розкрийте зміст спостережень Держкомзему України за станом земель.*

Питання на самостійну підготовку:

1. *Розтлумачте поняття «деградація ґрунту».*
2. *Що Ви знаєте про екосистему?*
3. *Які установи надають інформацію для проведення оцінки екологічного стану земель?*
4. *Що таке довкілля?*
5. *В чому полягає суть моніторингу Комітетом водного господарства?*